

Особливу увагу варто приділити подіям в Україні, починаючи з 2014 року і після початку повномасштабної війни, які сформували своєрідну та нестандартну правову реальність. В умовах війни виникають парадоксальні ситуації, коли заподіяння шкоди об'єкту є апріорі неможливим: від співпраці з цифровими ботами чи підставними агентами спецслужб, де відсутній належний потерпілий, до спроб заволодіння майном у вцент зруйнованих будівлях, які де-юре лишаються житлом, але де-факто втратили ознаки належного предмета. Коли об'єкт правової охорони нівелюється реаліями війни або замінений правовою фікцією, діяння втрачає свою сутність. За таких обставин правосуддя має уникати механічної кваліфікації замаху, натомість надаючи пріоритет кваліфікації за ст. 11 КК України про малозначність або визнанню обставин, що виключають протиправність.

У цьому контексті можна навести актуальний приклад. Уявімо, що особа з колаборантськими поглядами вирішує передати неправомірну вигоду службовій особі окупаційної адміністрації для отримання певних привілеїв. Однак згодом виявляється, що ця особа насправді була звичайним шахраєм, яка не мала жодних владних повноважень. У цьому випадку особа, яка давала неправомірну вигоду, відповідатиме за замах на надання неправомірної вигоди (а можливо, і за колабораційну діяльність), хоча належного потерпілого у цій схемі не було.

Аналізуючи викладене, я доходжу висновку, що відсутність шкоди об'єкту через його неоохоронюваність або відсутність предмета чи потерпілого належить до площини складу кримінального правопорушення, а не до переліку обставин Розділу VIII КК України. Хоча доктрина часто намагається пояснити такі випадки через інститут замаху, я вважаю, що за повної ілюзорності шкоди відповідальність має виключатися через відсутність підстав для її виникнення. Розуміння цієї тонкої межі є критичним в умовах війни для забезпечення точності правосуддя. Зрештою, кримінальне право має оцінювати не лише матеріальні наслідки, а й реальну можливість заподіяння шкоди суспільству, що і є справжньою мірою відповідальності особи.

Пасічник Д.В.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

dmytro.pasichnyk@ukma.edu.ua

Київ

ЧИ МАЮ Я ПРАВО ВІЛЬНО ЗАЛИШАТИ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ?

Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України» відома тим, що де-факто встановлює заборону (за певними винятками) на перетин державного кордону громадянами-чоловіками віком від 23 до 60 років.

А водночас, відповідно до п. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами визначаються права і свободи людини, а отже – і їх обмеження. Сама ст. 33, яка гарантує право вільно залишати територію України, містить застереження «за винятком обмежень, які встановлюються законом». У Рішенні від 6 червня 2019 року № 3-р/2019 КСУ визнав, що «обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України». Звісно, постанова не належить до категорії закону.

В Україні продовжує діяти профільний Закон № 3857-ХІІ «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», який не передбачає жодних обмежень на виїзд у зв'язку з воєнним станом. Стаття 6 цього Закону, яка має назву «Підстави для тимчасового обмеження права громадян України на виїзд з України», ніде не згадує про заборону виїзду чоловікам віком 23-60 років. Таким чином, Постанова № 57 не узгоджується з актом вищої юридичної сили, відповідно до якого (за ч. 2 ст. 3 самого Закону) вона мала прийматися.

Верховний Суд неодноразово розглядав цю проблему. У Постанові від 17 серпня 2023 року по справі № 380/7792/22 ВС у § 76 визнав, що «Закон № 3857-ХІІ не містить обмежень права вільно залишати територію України в умовах правового режиму воєнного стану», але виснував, що це «не означає, що такі обмеження до вищевказаної категорії осіб не можуть застосовуватися на підставі Закону № 389-VIII [«Про правовий режим воєнного стану»] та Закону № 3543-ХІІ [«Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»], які є спеціальними для цього періоду». У подальшому цей висновок було дослівно підтверджено у Постанові ВС від 11 серпня 2025 року по справі №640/21967/22 (§ 64), від 31 серпня 2023 року по справі № 380/572/23 (§ 84) тощо.

Але ані Закон № 389-VIII, ані № 3543-ХІІ не містять жодної норми, яка б забороняла залишати територію держави певним категоріям громадян. Посилання на п. 6 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не вирішує цієї проблеми, оскільки у відповідному пункті йдеться про зовсім інший правовий режим – урегулювання обмеження свободи пересування громадян військовим командуванням, зокрема через встановлення блокпостів, і який значно «старший» за Постанову № 57.

Згідно зі статтею 49 Закону «Про Кабінет Міністрів України» Кабмін на основі та на виконання Конституції і законів України видає свої постанови і розпорядження. Як було продемонстровано, не існує жодної норми Конституції чи закону, на виконання якої Кабмін запровадив обмеження на виїзд за Постановою № 57. При цьому принцип поділу державної влади на 3 гілки передбачає, що обмеження права може встановлювати лише законодавча влада, бо вона є провідником волі народу. Після цього виконавча влада розробляє порядок реалізації такого обмеження. Виконавча влада не може самостійно встановлювати обмеження конституційних прав, бо її склад не обирається народом, а отже – народ не делегував їй відповідні повноваження. Можливість і практика встановлення обмеження конституційних прав представниками виконавчої вертикалі, яких народ не обирає, містить ознаки диктатури.

Чинне правове регулювання заборони залишення території України чоловіками віком 23-60 років суперечить і міжнародним зобов'язанням України. Адже ч. 1 ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, яка регулює відступи від зобов'язань у зв'язку з надзвичайним становищем в державі, дозволяє їх лише за умови, що вони «не тягнуть за собою дискримінації», зокрема за ознакою статі, що підтверджується і коментарем № 5 до ст. 4 Комітету з прав людини ООН, прийнятим на 13 сесії у 1981 році. Водночас, обмеження на виїзд стосуються виключно чоловіків. Жінки мають можливість у будь-який час залишити територію України, територію бойових дій і одержати тимчасовий захист у країнах Європи. Це немислима дискримінація, яка порушує право чоловіків на життя, на повагу

до своєї гідності та на рівні можливості чоловіків і жінок. Дискримінується й молодь у віці від 23 до 25 років – адже вона, як і молодь 18-23-річного віку, не підлягає мобілізації, але тим не менше виїзд для неї все ще перебуває під забороною. Таким чином, для однакових ситуацій запроваджується різне нормативно-правове регулювання, що і є порушенням принципу рівності.

Постанова № 57 містить також і корупційні ризики, оскільки виняткові процедури, які вона передбачає для того, щоб чоловіки все ж змогли законно залишити територію держави, містять корупціогенні фактори. Зокрема, це стосується супроводження осіб з інвалідністю, для чого останні повинні спочатку отримати від держадміністрації чи органу місцевого самоврядування акт встановлення факту здійснення догляду за особою. Ця процедура є винятково непрозорою. Зокрема, практикуючи юристи наголошують на значній дискреції органу місцевого самоврядування, який, формуючи спеціальну комісію для розгляду звернень та встановлюючи власне нормативне регулювання її діяльності, водночас на власний розсуд визначає перелік документів, необхідних для встановлення факту догляду, не кажучи вже про затягування розгляду звернень і безпідставну відмову у видачі паперів.

Та найважливіша проблема, яку необхідно розглянути для відповіді на питання, поставлене у заголовку есе – а чи є взагалі заборона на виїзд вказаної категорії осіб в умовах воєнного стану? Кожен читач може легко переконатися, що у Постанові № 57 дійсно не міститься жодної заборони на виїзд, а передбачено лише «винятки», тобто ті випадки, коли виїхати чоловіку віком 23-60 років за межі держави дозволяється. Отже, або ж слід скористатися принципом «дозволено все, що не заборонено», та констатувати наразі відсутність відповідної заборони у законодавстві, або ж слід розглядати «винятки» у Постанові № 57 як вичерпний перелік випадків, коли будь-який громадянин має право залишити територію України – але тоді у цьому переліку відсутні й усі особи жіночої статі, діти та чоловіки віком 18-23 та 60+ років, що означає, що виїзд для них усіх не дозволений.

Ця проблема демонструє виняткову низькоякісність Постанови № 57 через порушення принципу правової визначеності, вимог до якості і чіткості закону. Більше того, згадаємо, що профільний закон – «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» – не містить жодних обмежень у праві на виїзд через воєнний стан, що визнавав і Верховний Суд. Стаття 3 цього Закону гарантує кожному громадянину право на виїзд після пред'явлення документа, передбаченого статтею 2 (закордонного паспорта). Як тут не згадати хрестоматійну справу ЄСПЛ «Веніамін Тимошенко та інші проти України», за якою заявники звертали увагу на те, що на той час в Україні право на страйк на підприємствах транспорту регулювалося 2 законами – «Про транспорт» (1994 року), застарілі положення якого все ще містили заборону його проводити, і Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», який таких заборон не містив. ЄСПЛ одноголосно встановив порушення ст. 11 ЄКПЛ з тієї причини, що таке двозначне нормативне регулювання, яким встановлювалося обмеження права (втручання у права заявників), «не ґрунтувалося на достатньо точних і передбачуваних законодавчих актах». У цій справі ЄСПЛ послався на свої загальновідомі висновки про те, що «закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформульованим з достатньою точністю для того, щоб

надати їм можливість [...] передбачати [...] наслідки, які може спричинити відповідна дія». Провівши аналіз Постанови № 57, можемо констатувати, що така ж сама ситуація має місце на сьогодні із конституційним правом громадян чоловічої статі вільно залишати територію України – тільки, на відміну від справи «Веніамін Тимошенко та інші проти України», маємо справу навіть не з колізією між двома законами, а з колізією Конституції, міжнародних зобов'язань, профільного закону із підзаконним нормативно-правовим актом – Постановою № 57, яка навіть ніде не встановлює в своєму тексті заборони на виїзд за кордон громадянам-чоловікам віком 23-60 років – але продовжує віднімати у них це право...

Полещук І. А.

Державний торговельно-економічний університет

0984003081irina@gmail.com

м. Київ

ЧИ МАЮЯ ПРАВО НА ЗАХИСТ ВІД КІБЕРБУЛІНГУ?

У ХХІ столітті цифрові технології стали невід'ємною складовою повсякденного життя, охопивши всі сфери діяльності – від освіти і роботи до особистого спілкування та дозвілля. Інтернет створив безліч можливостей для розвитку, самовираження та комунікації. Водночас із розвитком Інтернет-простору з'являються і нові виклики, серед яких особливу небезпеку становить кібербулінг. Кібербулінг у сучасному суспільстві став однією з найбільш небезпечних форм порушення прав людини і водночас складною проблемою сучасного інформаційного суспільства. Сьогодні цифровий простір є не лише середовищем для комунікацій, а й місцем, де можуть проявлятися агресія, насильство та дискримінація.

Кібербулінг де? визначається як цілеспрямоване і повторюване приниження, переслідування або залякування особи за допомогою електронних засобів, включаючи соціальні мережі, месенджери, електронну пошту чи інші онлайн-платформи. Його проявами можуть бути образливі повідомлення, поширення неправдивої або компрометуючої інформації, публічне висміювання, погрози, а також розголошення особистих даних без згоди особи.

Особистий булінг та кібербулінг часто пов'язані між собою. Але кібербулінг залишає цифровий слід- записи, який може слугувати доказами, що дозволять зупинити цькування.

Кібербулінг як форма психологічного насильства в цифровому середовищі безпосередньо порушує фундаментальні права людини, закріплені як у національному, так і в міжнародному праві. Насамперед він посягає на право кожної особи на повагу до честі та гідності, адже у процесі кібербулінгу жертва піддається приниженню, насмішок та психологічному тиску. Особливо небезпечним є те, що у мережі інформація є доступною для необмеженого кола осіб і залишається загальнодоступною тривалий час, посилюючи моральні страждання.

Водночас порушується право на приватність, оскільки зловмисники можуть поширювати особисті дані, фото, відео або переписки без дозволу. Це призводить до втрати контролю над власним приватним життям та створює відчуття постійної вразливості. У багатьох випадках такі дії супроводжуються шантажем або погрозами, що посилює моральний тиск на людину.